

طراحی و تولید منابع یادگیری

مونا شجاع ابیانه
پژوهشگر و مشاور مدرسه

طراحی آموزشی در دنیای قصه‌ها

برای تقویت توجه دانش‌آموزان

اشاره

داستان‌سرایی ابزاری حساس برای فهم افکار کودکان، شناسایی گرایش‌های آنان و کمک به دانش‌آموزان برای درک دقیق‌تر جهان اطراف خود است و قصه‌ها فرصت همانندسازی با شخصیت‌ها، برون‌سازی تعارض‌ها و تخلیه هیجان‌ها و کسب بینش را به کودک می‌دهند. نوشته پیش‌رو بر پژوهش اینجانب در خصوص تأثیر قصه‌گویی بر کاهش رفتارهای مرتبط با بیش‌فعالی و تقویت توجه دانش‌آموزان مبتنی است.

کلیدواژه‌ها: قصه‌گویی، بیش‌فعالی، کمبود توجه، دانش‌آموزان

❖ قصه به کمک می آید

است. قصه‌گویی خلاق توانمندی کودک را آشکار می‌کند و به او جرئت و شهامت تغییر کردن می‌دهد. در این فرایند، قصه‌گو و کودک موضوعات پیچیده را در فرایند حل مسئله کشف و تفسیر می‌کنند و به این ترتیب کودکان و بزرگسالان، بهتر می‌توانند مشکلاتشان را مدیریت کنند.

... قصه و اصلاح پرخاشگری

آموزش راه‌های سازنده، بیان احساسات، توجه به پیامدهای اعمال خشونت‌آمیز و احتمال آسیب رساندن به دیگران و یادآوری این نکته که پرخاشگری تنها راه رسیدن به هدف نیست و انزوا را به دنبال خواهد داشت، از جمله مفاهیمی هستند که برای اصلاح رفتارهای تهاجمی در داستان‌ها به کار می‌روند. استفاده از شخصیت‌هایی که حس همدردی دارند، به کودک پرخاشگر کمک می‌کند عواطف دیگران را تجربه کند و انعطاف‌پذیرتر شود. کودک از طریق همانندسازی با الگوهای داخل قصه، تصویرهای ذهنی خود را تعدیل و اصلاح می‌کند.

❖ قصه‌گویی و اختلال نقص توجه

در کودکان مبتلا به اختلال بیش‌فعالی و کمبود توجه، ویژگی فزون‌جنبشی موجب نبود توجه به جزئیات می‌شود، در حالی که قصه جزئیاتی دارد که کودک باید به آن‌ها توجه کند و همین ویژگی توان او را در توجه به جزئیات بالا می‌برد. از دیگر ویژگی‌های کودک بیش‌فعال، پایین بودن سطح مهارت گوش دادن است که در قصه‌گویی به این مهارت بسیار نیاز است. یعنی کودک باید قصه را گوش دهد و دنبال کند. دنبال کردن هم یکی از مؤلفه‌هایی است که کودک بیش‌فعال در آن توانایی بسیار کمی دارد. در شنیدن قصه، دنبال کردن سیر حوادث حائز اهمیت ویژه‌ای است. در بسیاری از تکنیک‌های قصه‌گویی، از مهارت سازمان‌دهی اطلاعات استفاده می‌شود؛ مهارتی که در این کودکان ضعیف است و مهارت فوق را که نبود آن از علائم فزون‌جنبشی است، تقویت می‌کند. در ضمن، در فرایند قصه‌گویی گروهی، کودک می‌آموزد که با وجود حضور محرک‌های زیادی چون سایر کودکان گروه، حواسش را جمع و قصه را دنبال کند. در نتیجه مهارت تمرکز او بسیار افزایش می‌یابد.

در قصه‌گویی دانش‌آموز می‌آموزد مطالب را برای زمان بیشتری به‌خاطر بسپارد و این علامت، فراموشی در مؤلفه فزون‌جنبشی را کاهش می‌دهد. او دیگر یاد می‌گیرد نوبت را رعایت کند، وسط حرف دیگران نپرد و این کار خودکنترلی وی را تقویت می‌کند.

❖ قصه در کلاس درس

به‌منظور بهره‌مندی از آثار شگفت‌انگیز داستان بر رفتار دانش‌آموزان، بر دو شیوه می‌توان در کلاس درس تکیه داشت:

الف. روش تدریس قصه‌گویی؛

ب. قصه‌گویی به مثابه فن تدریس.

اختلال کمبود توجه غالباً از مشکلات شایع در کلاس درس است که مانع یادگیری مؤثر کودک و نیز دیگر هم‌کلاسی‌ها می‌شود. کودکان مبتلا به این اختلال ممکن است خواسته‌ها و انتظارات اطرافیان‌شان را درک کنند ولی به‌دلیل اینکه قادر به توجه کافی نیستند و نمی‌توانند مدتی آرام بنشینند و تمرکز کنند، توانایی پیروی از دستورهای آنان را ندارند. این اختلالات رفتاری تا حد زیادی وضعیت تحصیلی و رشد اجتماعی کودکان را نیز تحت‌تأثیر قرار می‌دهند. به‌علاوه، مشکلات رفتاری دیگری مانند پرخاشگری، نافرمانی، قشقرق راه‌انداختن، ناتوانایی‌های ویژه یادگیری، اختلالات رفتاری زبانی، اختلالات سازگاری، شب‌اداری، مشکلات خواب، علائم اضطراب و افسردگی نیز با ADHD همراه‌اند.

با توجه به اهمیت کنترل اختلالات رفتاری دانش‌آموزان که در رشد روانی، عاطفی، اجتماعی و قفقه ایجاد می‌کند و همچنین افت تحصیلی و انحرافات اجتماعی را سبب می‌شود، تلاش برای کنترل اختلالات رفتاری از ضروریات آموزش و پرورش است. در این میان قصه‌گویی و داستان‌خوانی از شیوه‌هایی است که می‌تواند راه‌گشا باشد.

❖ قصه چگونه کمک می‌کند:

... قصه و تقویت حافظه

قصه‌گویی موجب پرورش استعداد آفرینش و خلاقیت می‌شود. در هر قصه کودک می‌تواند خود را جایگزین قهرمانان و سایر افراد آن کند و موجب تقویت شناخت شود. یکی از ویژگی‌های کودکان مبتلا به اختلال بیش‌فعالی و کمبود توجه، فعالیت‌های شناختی کندتر از سایرین است که تغییر در آن از طریق قصه‌گویی بدین دلایل تبیین می‌شود. همچنین، قصه‌گویی به پردازش اطلاعات و تقویت حافظه نیز کمک می‌کند و انگیزش را افزایش می‌دهد. همه این عوامل، یعنی حواس، مهارت‌های گفتاری و شنیداری، آفرینش و خلاقیت، جایگزینی در افزایش توجه و کاهش بیش‌فعالی تأثیر بسزایی دارند و قابل پیش‌بینی است که تقویت آن‌ها ایجاد تغییر در یادگیری را نیز سبب می‌شود.

... قصه و جست‌وجوگری

با قصه می‌توان معنای واقعی عمیق را به مخاطب انتقال داد. بنابراین، از این جهت می‌توان این تأثیرگذاری را تبیین کرد که شاید با قصه می‌توانیم بسیاری از مفاهیمی را که در حالت عادی امکان انتقال به کودک بیش‌فعال را ندارند، انتقال دهیم. این معانی و مفاهیم به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم بر رفتار کودک مؤثرند و از علائم اختلال سلوک در کودکان می‌کاهند. مثلاً هنگامی که قصه‌ای با مفهوم اهمیت رعایت حقوق دیگران برای کودک نقل می‌شود، میزان پیامی که به او منتقل می‌شود و میزان اثرگذاری آن، بیشتر خواهد بود و در نتیجه در تغییر رفتار محل کودک مؤثر است. قصه در ذات خود هدف تعمق و جست‌وجو را دنبال می‌کند. قصه‌گویی همچنین در کمک به کودکان برای تشخیص پیامدهای احتمالی رفتارشان مفید

قصه به مثابه فن تدریس

در بسیاری از موقعیت‌های کلاس درس، امکان بهره‌مندی از داستان فراهم است. این فعالیت می‌تواند کاربردی تربیتی داشته باشد و لزوماً مرحله‌ای از تدریس جدید محسوب نمی‌شود. برای این منظور لازم است برخی مورد توجه ویژه قرار گیرند:

● قصه‌های سریالی

دنبال کردن یک قصه جالب برای دانش‌آموزان جذاب است. به این منظور، داستانی طولانی را چند قسمت کنید و آن را در جلسات گوناگون بیان کنید.

● قصه‌های فیلم‌ها

بیان قصه‌هایی که فیلم‌های آن‌ها را ساخته‌اند یا به صورت‌های گوناگون نقل شده و معروف‌اند، بسیار مورد توجه مخاطب و یادگیرنده قرار می‌گیرد.

● قصه‌گویی تعاملی

در بیان قصه، دانش‌آموزان را هم دخالت دهید. برای این منظور ممکن است ادامه داستان را به آن‌ها واگذار کنید، بخواهید پایان آن را حدس بزنند، خودشان را به جای داستان‌نویس یا یکی از شخصیت‌های داستان بگذارند و جریان را شرح دهند و موارد دیگری که در هر زمینه به نوعی مداخله و مشارکت دانش‌آموزان قابل دریافت باشد.

● پیوند با موقعیت‌ها

برای یافتن شباهت بین اتفاقات داستانی با زندگی و موقعیت‌های آن، از دانش‌آموزان استفاده کنید. در عین حال، در هر زمان، به بهانه‌های گوناگون، از شخصیت‌های داستان استفاده کنید و مثال بزنید.

● برنامه منظم

برای اینکه قصه‌گویی در کلاس تغییراتی در رفتار را سبب شود، برای آن برنامه داشته باشید و اجرای آن را به‌طور منظم در طراحی آموزشی خود لحاظ کنید. در جدول «طراحی جلسات قصه‌گویی» نمونه‌ای از برنامه‌ریزی و طراحی آموزشی قصه‌گویی در کلاس آمده است.

قصه‌گویی و تکلیف

از جمله فعالیت‌های تکمیلی در یادگیری که توانمندی بیشتر و تثبیت یادگیری را در پی دارد، تکلیف است و داستان‌گویی و به‌صورت کلی قصه، ظرفیت و زمینه مساعدی به‌منظور طراحی تکلیف است. برای این منظور، طراحی و استفاده از داستان‌های تعاملی یا داستان‌هایی که دست‌کم در انتهای هر بخش از قصه، امکان انجام فعالیت‌های درک مطلب، یادآوری جزئیات، توجه به مراحل داستان وجود دارند،

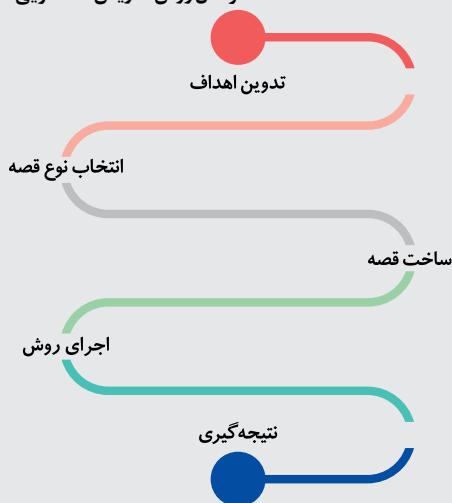

نمونه دوم

نمونه تدریس به روش قصه‌گویی

مراحل روش تدریس قصه‌گویی

شیوه‌های قصه‌گویی در کلاس

می‌تواند اثربخش باشد. در جدول «طراحی جلسات قصه‌گویی» به این مورد نیز توجه شده است.

جمع‌بندی

قصه و داستان کارکردهای بسیار دارد که یکی از آن‌ها جنبه آموزشی و درمانی است. با قصه می‌توان در درک بهتر افکار و احساسات به دانش‌آموزان یاری رساند. در قصه، دانش‌آموز کاملاً با شخصیت‌ها و حوادث داستان همراه می‌شود و آن‌ها را با دیگر

واقعیت‌های زندگی روزمره خود همسان می‌پندارد. شنیدن قصه امکان تصویرسازی ذهنی را برای مخاطب فراهم می‌آورد و او صحنه‌ها، اعمال و شخصیت‌های داستان را خلق می‌کند. توانایی تجسم و خیال‌بافی مبنای تصور خلاق است و این توانایی بر رشد شناختی و اجتماعی دانش‌آموز تأثیر مثبت دارد. علاوه بر این‌ها، روش قصه‌گویی از جمله روش‌های تدریس فعال است که بنا بر خلاقیت معلم و تبحر او در ایجاد فرصت‌های تعاملی، در تغییر رفتار و اصلاح آن در دانش‌آموزان تأثیرگذار است.

طراحی جلسات قصه‌گویی

جلسات	موضوع/هدف جلسه	شیوه اجرا (محتوای جلسه)
جلسه ۱	توجه شنیداری	داستان همراه با پخش صدای موقعیت‌های قصه شامل اصوات داستان، صدای داستان ضبط‌شده، صدای خوردنی‌ها، صداهای مربوط به تکان دادن چیزها و ...
جلسه ۲	توجه بینایی	داستان‌های مصور و شامل فعالیت‌هایی مانند دیدن تصویرهای داستان و سپس بازشناسی آن‌ها در هنگام بیان قصه، بازی پیدا کردن شکل‌ها مطابق رنگ و اندازه آن‌ها و سپس تغییر مجموعه پاسخ‌ها.
جلسه ۳	نمایش نمادنگ (کلیپ‌های داستانی)	نمایش نمادنگ‌های داستانی و پس از آن پرسش از دانش‌آموزان مبتنی بر آن
جلسه ۴	نگهداری و تغییر توجه	داستان همراه با فعالیت و تکلیف نگهداری توجه، به‌شکلی که از آن برای داستان بعدی استفاده شود.
جلسه ۵	داستان همراه با تکلیف درک مطلب	بیان قصه‌هایی که در پایان تکالیفی برای افزایش درک مطلب در خود دارند، به‌صورت مستقیم و معکوس. دانش‌آموز باید تکالیف را به‌صورت متوالی از اول به آخر اجرا کند.
جلسه ۶	خودبازبینی	به کودکان یاد داده می‌شود برای انجام تکالیف متفاوت مانند نقاشی فضاهای داستان و خمیربازی به چه وسایلی نیاز است؛ به‌همراه بازبینی وسایل.
جلسه ۷	داستان‌های مربوط به حافظه مستقیم و معکوس	دانش‌آموز باید ابتدا اسامی شخصیت‌های بیان‌شده در داستان را به‌صورت مستقیم و سپس اسامی جدید را به‌صورت معکوس بیان کند و بعد آموزش‌های جلسات قبل را تمرین کند.
جلسه ۸	ساختن برج داستان	به‌عنوان تکلیف از دانش‌آموزان خواسته می‌شود خوب به داستان گوش دهند، فکر و سپس داستان را طراحی کنند.

پی‌نوشت

1. Attention-deficit hyperactivity disorder

منبع

۱. شجاع ابیانه، مونا (۱۳۹۲). بررسی اثربخشی قصه‌درمانی بر میزان علائم اختلال بیش‌فعالی و کمبود توجه در دانش‌آموزان پایه‌های اول و دوم دبستان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد مشاوره. دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک.
۲. موسوی، مه‌ری (۱۳۹۰). اثر قصه‌درمانی به همراه تکنیک‌های شناختی و رفتاری بر کاهش رفتارهای پرخاشگری کودکان پیش از دبستان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد مشاوره و راهنمایی. دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران.
3. Arad, D. (2004) IF your mother were an animal would she be? creating play-stories in family therapy: the animal attribution story-telling technique (AATT).family process,43,249-263
4. Crozier, s. and Tincani, M. J. (2005). using a modified social

stry decrease disruptive behavior of a child with autism. focus on Autism and other Developmental DISABILITIES, 2, 150-157.

5. Delano, M., and snell, M. E. (2006). The effects of social stories on the social engagement of children with autism: journal of positive Behaviour interrention, 8, 29-42.

6. Denning, s. (2004). Telling tales. Harv BUS Rev, 82(5): 122-9, 152.

7. Espin CA, Cevascoj, van Den Brokep, Bakers, and Gersten R. (2007). History As Narrative: The Nature And Quality of Historical understanding for students with LD. J learn Disabil, 40(2): 174-82.

8. Sonsosti, F. J., and powel -smith, K. A. (2006). Using social stories to improve the social behavior of children with Asperger syndrome, journal of positive Behaviour interventions, and, 43-57

9. Toplis, R, and Hadwin, J, (2006). Using social stories to change problematic lunchtime behavior in school. Educational psychology in practice, 22, 53-67.